

ANDRZEJ PIECZYWOK

Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz,
Poland

ORCID iD: orcid.org/0000-0002-4531-0630

**CZŁOWIEK W POLITYCE
BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA – UJĘCIA
TEORETYCZNE**

**HUMAN BEING IN STATE
SECURITY POLICY – THEORETICAL
APPROACHES**

ABSTRACT

The article aims, firstly, to present a human being in the state security policy and in the mainstream of the main approaches to security theory: realistic, liberal, constructivist and behaviorist theories, and secondly, to indicate the main factors influencing people's antisocial behavior. Several research methods were used in the study, including: analysis of source documents and research literature, systemic, formal, legal and institutional analysis. When characterizing human behavior in the state security policy, it was found that he/she was prone to anti-social behavior. The author also pointed to several security theories emphasizing human subjectivity in the system of national and international security. The conducted analyzes indicate that humans are the main subject of state security policy and are exposed to a number of threats that depend on their nature and existential crisis, as well as external factors (the environment, other people).

STRESZCZENIE

Opracowanie ma na celu ukazanie człowieka w polityce bezpieczeństwa państwa, a także w nurcie głównych ujęć teorii bezpieczeństwa: teorii realistycznej, liberalnej, konstruktywistycznej i behawioryzmu oraz wskazanie głównych czynników wpływających na jego zachowania antyspołeczne. W publikacji wykorzystano kilka metod badawczych, były to: analiza dokumentów źródłowych i literatury badań, analiza systemowa i formalnoprawna oraz instytucjonalna. Określając człowieka w polityce bezpieczeństwa państwa stwierdzono przy tym jego skłonność do zachowań antyspołecznych, wskazano też na kilka teorii bezpieczeństwa podkreślających podmiotowość człowieka w organizacji bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Prowadzone analizy wskazują, że człowiek jest głównym podmiotem polityki bezpieczeństwa państwa, narażony jest na szereg zagrożeń, które uzależnione są od jego natury i kryzysu egzystencji, a także czynników zewnętrznych (środowiska, innych osób).

KEYWORDS: *human, security, threats, security policy, security theories*

SŁOWA KLUCZOWE: *człowiek, bezpieczeństwo, zagrożenia, polityka bezpieczeństwa, teorie bezpieczeństwa*

WPROWADZENIE

Nauka poszukuje odpowiedzi na wiele pytań, które pojawiają się w wyniku obserwacji zachowań człowieka i grup społecznych. Jednym z nich jest bezpieczeństwo ludzkie. Problemy bezpieczeństwa były i są nierozłączną częścią życia człowieka, ponieważ dotyczą głównie jego bytu i możliwości funkcjonowania w określonym świecie. Bez względu na to, czy problemy bezpieczeństwa postrzegano i definiowano, czy ich nie dostrzegano, to jednak właśnie one determinowały poziom rozwoju cywilizacyjnego i społecznego.

We współczesnym świecie, wskutek stałego rozwoju cywilizacyjnego oraz postępującego uprzemysłowienia i urbanizacji, wzrosła liczba czynników powodujących bezpośrednio zagrożenie życia i zdrowia ludzkiego.

Ludzkie działanie w sytuacjach zagrożenia determinowane jest wieloma obiektywnymi czynnikami zewnętrznymi oraz wewnętrznymi reakcjami na bodźce zewnętrzne i bardzo często odbiega pod wieloma względami od form aktywności przejawianej w sytuacjach normalnych i optymalnych. Mamy wtedy do czynienia ze skłonnością natury ludzkiej do zachowań antyspołecznych.

Badając zatem bezpieczeństwo, badamy również zagrożenia jako coś, co może pozbawić człowieka stanu stabilności i trwałości cenionych przez niego zasad, przekonań oraz wartości.

Zagrożenie na gruncie literatury nie jest w sposób jednoznaczny interpretowane. Węższa definicja zagrożenia wyjaśnia je odwołując się do kategorii sytuacji trudnych (Tomaszewski, 1971, ss.124-138). Zgodnie z nią zagrożenie ma miejsce wtedy, gdy (...) *w człowieku rodzi się obawa o utratę wysoko cenionych wartości, z własnym życiem na pierwszym miejscu*. W tym kontekście zagrożenie rozumiane jest jako sytuacja uświadamiana przez podmiot. W szerszym znaczeniu (...) *zagrożenia obejmują także sytuacje, które nie są przez podmiot uświadamiane* (Hołys, 1997, ss. 64-65).

Świat w ostatnich paru dekadach uległ bardzo głębokim przeobrażeniom (pandemia, wojny i konflikty, migracje itp.). Zmiany, jakie w tym czasie miały miejsce, doprowadziły do zacieśnienia różnorodnych więzi między państwami, ujawniając jednocześnie występujące między nimi głębokie różnice i sprzeczności. Czynniki spajające świat współczesny, czyli gospodarka rynkowa oraz rewolucja informacyjna, wydają się jednocześnie prowadzić do pogłębiających

się, narastających zagrożeń. Sytuację pogarsza fakt, iż większość istniejących zagrożeń ma bardzo trwały charakter i chociażby z tego powodu stanowi olbrzymie wyzwanie dla poszczególnych państw, a w konsekwencji dla całej ludzkości (Drabik, Pieczywok, 2022, s. 9).

Bezpośrednio z zagrożeniami związane jest bezpieczeństwo człowieka. Bezpieczeństwo to naczelną potrzebą jednostki i instytucji przez nią tworzonych, ponieważ związane jest z rozwojem społecznym i cywilizacyjnym. Pewność tej tezy wynika z analizy uwarunkowań rozwoju cywilizacyjnego człowieka w różnych okresach historycznych i uwarunkowań kulturowych, w których podmiot bezpieczeństwa funkcjonował. Znaczenie bezpieczeństwa dla jego podmiotu warunkowane było rozwojem cywilizacyjnym oraz kulturowym, w którym podmiot bezpieczeństwa funkcjonował, i ówczesnymi kanonami społecznymi (Wadeley, Brich, Malim, 2000, ss. 52-53).

Bezpieczeństwo na przestrzeni wieków było głównym źródłem zainteresowania w różnych dziedzinach nauki, m.in. środowiskowych, technicznych, społecznych, ale przede wszystkim obejmujących poszczególne dziedziny nauki, których początki sięgają okresu odkrywania rzeczywistości przez człowieka.

Zakres pojęciowy słowa *bezpieczeństwo* systematycznie poszerza się wraz z rozwojem cywilizacyjnym ludzkości o nieznane wyzwania i zagrożenia, a także o nowe środki i sposoby ich eliminowania. Przy czym w myśleniu o bezpieczeństwie do połowy XX wieku dominował wymiar militarny, a zagadnieniem bezpieczeństwa zajmowały się ośrodki polityczne i wojskowe w państwie. Jednak współcześnie pojęcie to nabrało innych znaczeń, co związane jest z istnieniem wielowymiarowych zagrożeń dla społeczeństwa (Trejnis, 2011, s.13).

Krzysztof Drabik podkreśla, że można zadbać o bezpieczeństwo człowieka tylko wówczas, gdy zadamy o samego człowieka całościowo: *Z pozycji jednostkowej interpretowane są uwarunkowania bezpieczeństwa, które ma przede wszystkim charakter indywidualny i konkretny. Możemy wówczas mówić o bezpieczeństwie przez pryzmat całościowej kondycji fizycznej, psychicznej, duchowej, intuicyjnej podmiotu. Stąd wywodzi się poczucie bezpieczeństwa jako subiektywny odbiór konfiguracji warunków życia jednostki, uznanej przez nią w kategorii pewności trwania (bezpieczeństwa) bądź zagrożenia* (Drabik, 2013, ss. 35-47).

Stwierdzić można, że w holistycznym spojrzeniu na pojęcie bezpieczeństwa daje się wskazać na ujęcie tego pojęcia w perspektywie: naukowej,

teoretyczno-filozoficznej identyfikowanej przez niektórych z metafizyczną i praktyczno-filozoficzną, także przez niektórych z aksjologiczną, etyczną i estetyczną oraz polityczną, a nadto intuicyjną. Takie perspektywy ujmowania pojęć wpłynęły na wiedzę, naukę i filozofię europejską, w tym na filozofię bezpieczeństwa i securitologię, czyli nowoczesną naukę o bezpieczeństwie (Świniarski, Kawalerski, 2019, s. 108).

Osiąganie i utrzymywanie właściwego poziomu bezpieczeństwa jest fundamentalnym celem strategii bezpieczeństwa racjonalnie rządzonych państw. Cel ten państwa starają się osiągać poprzez realizację określonej polityki bezpieczeństwa, którą można określić jako jedną ze składowych polityki państwa, której zakres obejmuje działalność władzy wykonawczej.

Warto zauważyć, że idee bezpieczeństwa człowieka osadzone są nie tylko w polityce bezpieczeństwa państwa, ale także w teoriach naukowych (bezpieczeństwa), a elementem ich analizy jest identyfikacja zagrożeń oraz skłonność istoty ludzkiej do zachowań antyspołecznych.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie zasadniczych czynników wpływających na zachowania antyspołeczne człowieka, ukazanie z jednej strony człowieka w polityce bezpieczeństwa państwa, a także w nurtach głównych ujęć teorii bezpieczeństwa: teorii realistycznej, liberalnej, konstruktywistycznej i behawioryzmu.

Główne problemy badawcze skupiają się na odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jakie główne zagrożenia mają wpływ na zachowania antyspołeczne człowieka?
2. Jak jest identyfikowany człowiek w polityce bezpieczeństwa państwa?
3. Jakie teorie i w jaki sposób opisują bezpieczeństwo personalne człowieka w sytuacji zagrożeń?

Autor założył następująco hipotezę główną: właściwie realizowana polityka bezpieczeństwa państwa zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i instytucjonalnym ma znaczący wpływ na bezpieczeństwo obywateli. Zachowania antyspołeczne człowieka powodowane są jego naturą, która jest kształtowana głównie według teorii ewolucjonistycznej oraz teorii społecznych. Najbardziej znaczącymi teoriami opisującymi bezpieczeństwo personalne człowieka

są teorie dotyczące kształtowania ładu światowego (teoria realistyczna, liberalna, konstruktywizm, behawioryzm). Zagrożenie człowieka są najczęściej wynikiem zagrożeń strukturalnych państwa.

Weryfikacja tej tezy nastąpiła na podstawie teoretycznych metod badawczych: analizy i syntezy treści, porównania oraz uogólnienia, które okazały się pomocne przy studiowaniu literatury dotyczącej zarówno obszaru zagrożeń człowieka (zachowania antyspołeczne, teorie bezpieczeństwa), jak i polityki bezpieczeństwa państwa.

Autor żywi przeświadczenie, że temat ten zasługuje na większe zainteresowanie. Dlatego, że idea kształtowania poczucia bezpieczeństwa staje się jednym z największych wyzwań polityki bezpieczeństwa państwa, szczególnie w kontekście narastających nierówności i zagrożeń egzystencjonalnych człowieka.

NATURA LUDZKA A SKŁONNOŚĆ DO ZACHOWAŃ ANTYSPÓŁECZNYCH

Problematyka natury człowieka była i jest podejmowana w gremiach naukowych, głównie w próbach wyjaśniania przyczyn, motywów kształtowania postaw, przesłanek w dokonywaniu wyborów i podejmowaniu określonego działania. Uzasadnienie sposobów i kierunków przekształcania świata przez odwoływanie się do ludzkiej natury niesie za sobą konsekwencje w postaci konieczności poznania atrybutów (istoty) tej natury. Odkrycie tajników człowieczeństwa na poziomie fizyko-biologicznym, społecznym i psychicznym będzie kluczem do wyjaśnienia procesów urzeczywistniania egzystencji według określonych naturalistycznych determinantów.

Natura jako zbiór cech, postaw i zachowań ukształtowanych na przestrzeni rozwoju filogenetycznego i ontogenetycznego osadza ilościowe i jakościowe aspekty egzystencji człowieka (relacji z otoczeniem) w okowach przyczynowo-skutkowej prawidłowości. Przykładowo w naturze człowieka tkwi dążność do progresji, modernizacji, do rozwoju, także do konstrukcji, ale również do dekonstrukcji. Natura człowieka jest przestrzenią ścierania przeciwstawnych sił i popędów. Mówiąc zatem o naturze jako konglomeracie pewnych stałych czynników, cech, ukształtowanych na przestrzeni biologicznej i cywilizacyjnej

ewolucji, można je odnieść do poznania i interpretacji aktualnych form trwania człowieka, dalekich od probabilistycznej przypadkowości (Fukuyama, 2004, s. 28).

Rozważając skłonność człowieka do zachowań antyspołecznych, warto postawić sobie pytanie, w jakim zakresie natura człowieka ma wpływ na jego bezpieczeństwo osobiste. Pytamy więc, jak natura ludzka determinuje życie społeczne i ostatecznie wpływa na poczucie bezpieczeństwa. Jest to niezwykle istotne, bowiem uznawana przez ludzi koncepcja natury człowieka w znaczący sposób wpływa na nasze życie. Podpowiada, co leży w zasięgu naszych możliwości, jak rozwiązywać napotkane problemy, w jaki sposób walczyć z przestępczością. Jej założenia stanowią podstawę systemów motywacyjnych, edukacyjnych i ekonomicznych oraz przekonań i rozwiązań politycznych (Pinker, 2005, ss.17-31).

Dotychczasowe koncepcje natury ludzkiej wywodzące się z tradycji religijnej, czy też klimatu intelektualnego poszczególnych epok, takie funkcje właśnie pełniły. Zarówno teoria judeochrześcijańska, teoria niezapisanej tablicy Johna Locke'a, teoria szlachetnego dzikusia Jakuba Rousseau czy poglądy Thomasa Hobbesa przedstawione w *Lewiatanie*, silnie wpływały na interpretacje przyczyn ludzkiego zachowania oraz sposobów kształtowania społecznie pożądaných postaw. W teorii socjologicznej znajdziemy również poglądy negujące istnienie ludzkiej natury, jest bowiem ona wytworem środowiska społecznego, w którym jednostka wyrasta. Jak wskazują strukturaliści, świat społeczny to świat zbiorowości, świat struktur społecznych, świat różnorodnych bytów ponadindywidualnych. Wszystko co się dzieje i rozgrywa w tym świecie, dzieje się i rozgrywa pomiędzy tymi ponadindywidualnymi bytami. Ludzie, których widzimy w działaniu i na co dzień, nie są ot tak po prostu ludźmi, nie są izolowanymi autonomicznymi indywiduami, lecz są członkami różnych zbiorowości i grup społecznych. Przez to ich działanie jest tylko w niewielkim stopniu rezultatem swobodnego nieskrępowanego wyboru i własnej decyzji, nie wymuszonej przez siły zewnętrzne. Kiedy widzimy działające jednostki fikcją jest przekonanie, że oto obserwujemy wyłącznie działanie danej jednostki. Tymczasem to, co faktycznie obserwujemy, patrząc na działania i interakcje, są to zewnętrzne przejawy działań oraz cech i właściwości różnych ponadindywidualnych bytów, różnorodnych grup społecznych, do których przynależą jednostki (Pieczywok, 2021, ss.74-75).

Steven Pinker wskazuje, iż dokonując pewnych uogólnień można dostrzec w refleksji o naturze człowieka współwystępowanie dwóch wizji dotyczących jego zdolności do osiągnięcia doskonałości. Jedną z nich nazwał wizją tragiczną. Do określenia drugiej użył terminu wizja utopijna.

Przedstawiciele wizji tragicznej dążą do konstruowania takich systemów społecznych, które przynoszą pożądane skutki, nawet wtedy, gdy jednostki tworzące je nie wyróżniają się mądrością i są dalekie od doskonałości moralnej. Cechą społeczności ludzkich w tych ujęciach są trudne do rozwiązania konflikty interesów. Założeniem wizji tragicznej jest uznanie naturalnych ograniczeń człowieka pod względem, wiedzy, mądrości i cnoty. Wszystkie układy społeczne, aby skutecznie mogły funkcjonować, muszą te ułomności natury ludzkiej uwzględniać. Reprezentantem takiego pojmowania natury ludzkiej są między innymi Thomas Hobbes i Karl Popper (Pinker, 2005, s.40).

Rozważania ewolucjonistów nad naturą człowieka nie budzą wątpliwości, że jest w niej ciemna strona, zdominowana przez egoizm i skłonność do zachowań agresywnych. Zarówno pesymista Hobbes jak i optymista Rousseau wskazywali, że dla każdego indywiduum jest naturalnym i słusznym dążenie do własnego dobra, które ma pierwszeństwo przed dobrem cudzym (Rousseau, 2005, ss.133-134; Hobbes, 2005, ss.177-178).

Badania Stanleya Milgrama nad posłuszeństwem wobec autorytetu wykazały jak niewiele trzeba, aby skłonić ludzi do zadawania cierpienia innym. Zadziwiające świat wyniki eksperymentu potwierdziły przypuszczenie, iż ludzie mogą stworzyć zbrodniczą maszynę, w której mało kto uświadamia sobie, że jest autorem przemocy i że ponosi za nią odpowiedzialność. Jesteśmy skłonni mordować innych nawet wtedy, gdy to zajęcie nie daje nam przyjemności (Loranty, 2010, s. 93).

Agresja, nieufność i uległość – te naturalne cechy człowieka, które nie pozwalają z nieograniczonym optymizmem patrzeć na rozwój społeczeństwa, a przeciwieństwo repertuar ludzkich zachowań, które od zarania naszych dziejów mają niezwykłą moc destrukcji relacji międzyludzkich, jest znacznie większy.

W wizji utopijnej zakłada się nieograniczoność ludzkich możliwości w zakresie kształtowania świata i *nowego człowieka*. Problemy społeczne można rozwiązywać za pomocą gotowych, łatwo dostępnych metod. Istotą tych poglądów dobrze odzwierciedla wypowiedź Bernarda Shaw'a: *Niczego*

nie można zmienić tak całkowicie jak natury ludzkiej, jeśli rozpocznie się to dzieło wystarczająco wcześnie. Reprezentantami tej wizji są między innymi Jakub Rousseau i John Galbraith.

Należy zwrócić uwagę na inną ludzką naturalną skłonność, która z pewnością nie jest bezpośrednio tak destrukcyjna, jak ksenofobia i etnocentryzm ale utrudnia funkcjonowanie społeczeństwa zorientowanego na urzeczywistnianie idei dobra wspólnego. To ukształtowana we wspólnotach tendencja do odwzajemniania się za otrzymane dobra, natomiast ograniczona skala zjawiska dzielenia się dobrami. Zakłada ona, że pomaganie innym jest korzystne tylko wtedy, gdy zostaje odwzajemnione. Ten typ altruizmu dobrze regulował wymianę społeczną zarówno w społecznościach łowiecko-zbierackich oraz sprawdza się we współczesnych społeczeństwach kapitalistycznych (Ghiglieri, 2001, ss. 292-296).

Niezwykle istotnym problemem, który leży w centrum zainteresowania naukowej refleksji nad funkcjonowaniem ludzi w złożonych układach społecznych jest zagadnienie relacji między człowiekiem a społecznością. Jak wskazuje Jan Turowski, w myśli społecznej ścierają się trzy różne ujęcia istoty społeczności i związane z nimi stanowiska w sprawie relacji między człowiekiem a społeczeństwem (Turowski, 2000, s.22). Pierwsze z nich wyrażane przez Platona, Herberta Spencera, Georga Hegla czy Émille Durkheima uznawało społeczność za rzeczywistość pierwotną, a jednostkę ludzką za część i wytwór społeczeństwa. Sens istnienia jednostki ludzkiej wyraża się w spełnianiu określonych funkcji wobec społeczeństwa. Osoba ludzka jest w nich całkowicie podporządkowana strukturze.

Inaczej ten problem został ujęty w teoriach umowy społecznej (T. Hobbes, J. Lock, J. Rousseau). Mimo różnorodności poglądów na naturę człowieka, zawsze u podstaw tych koncepcji tkwi założenie, że społeczność oznacza jedynie fakt wykonywania przez ludzi pewnych czynności, do których się zobowiązali w zawartej umowie. Celem działań podejmowanych wspólnie przez ludzi jest usuwanie trudności uniemożliwiających osiągnięcie dóbr prywatnych największej liczbie jednostek. W tym podejściu teoretycznym nie ma dobra wspólnego, odrębnego od dóbr poszczególnych jednostek. Dobro powszechne jest sumą dóbr największej liczby jednostek. Społeczność jawi się całkowicie podporządkowana jednostce (Turowski, 2000, s. 24).

Teoretycy o orientacji personalistycznej wskazują, że jedna i druga teoria są błędne. Pierwsza z nich – organicystyczna – gloryfikując społeczność kosztem jednostki doprowadza do pochłonięcia człowieka przez zbiorowość. Teoria umowy społecznej natomiast stawiając na indywidualizm, nie uwzględnia społecznego charakteru natury ludzkiej oraz dobra ponadjednostkowego, przez co umożliwia tworzenie struktur społecznych, w których większość ludzi jest narzędziem i środkiem w rękach nielicznych jednostek (Turowski, 2000, s. 24). Te sprzeczności zostały rozwiązane w obszarze teorii funkcjonalnej opierającej swe założenia na filozofii św. Augustyna i św. Tomasza z Akwinu. W naukach o orientacji personalistycznej wskazuje się na podmiotowy charakter człowieka. Tylko z racji tego, że jest osobą (personą) posiada zespół praw wolnościowych i społecznych. Prawa społeczne pozwalają człowiekowi na korzystanie z wolności i włączanie się jednostek w różne formy życia społecznego, które umożliwia jednostce ludzkiej rozwój człowieczeństwa. Człowiek nie jest czymś stałym, gotowym. Pod wpływem społeczeństwa i kultury kształtuje swą osobowość, a więc postawy, dążenia, systemy wartości i wzory postępowania (Pieczywok, 2021, ss. 76-77).

Natura człowieka w dużej mierze determinuje teorie i praktykę kształtowania bezpieczeństwa człowieka. Współczesne społeczeństwa demokratyczne to złożone systemy, w których organizacja życia społecznego nie zawsze zaspokaja potrzeby jednostki ludzkiej. Stosowane rozwiązania różnych sytuacji problemowych nie mogą opierać się w nich na naturalnych predyspozycjach człowieka, bo grozi to narastaniem nierówności między ludźmi i nasileniem konfliktów międzygrupowych na bardzo szeroką skalę. Nie można jednak ignorować tych naturalnych skłonności ponieważ nie da się wtedy zneutralizować zagrożeń jakie one niosą.

Jak można się przekonać, natura ludzka ma duży wpływ na zachowania antyspołeczne człowieka. Zagrożenia ciągle wynikają z dwóch podstawowych źródeł. Jednym z nich jest natura ludzka, drugim zaś struktura społeczna oraz środowisko w którym funkcjonujemy. W ten sposób powracamy do kluczowego pytania jakie stawiają sobie psychologowie. Czy zachowania są w głównej mierze zdeterminowane przez czynniki sytuacyjne, warunki w jakich funkcjonuje człowiek, czy też przez ludzkie cechy, tzn. osobowość?

Wydaje się, że powyższy dylemat powinien też być brany pod uwagę w kontekście polityki bezpieczeństwa państwa, która dość mocno jest utożsamiana z bezpieczeństwem państwa i jego strukturach politycznych i społecznych.

CZŁOWIEK JAKO PODMIOT W POLITYCE BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

W publikacjach leksykalnych termin *polityka* jest definiowany jako *dążenie do realizacji celów politycznych z wykorzystaniem instrumentarium i autorytetu państwa* (Mały słownik politologii, 2007, s.120), czy też *działalność władzy państwowej, rządu w dziedzinach: społecznej, gospodarczej, kulturalnej, wojskowej i innych, dotycząca spraw wewnętrznych państwa lub stosunków z innymi krajami, jak również wzajemnych stosunków klas, grup społecznych* (Słownik języka polskiego, 1979, s.785). Pojęcia *polityka* używa się także do oznaczenia *ogółu działań związanych z dążeniem do zdobycia i utrzymania władzy państwa, jej wykonywaniem oraz wyznaczaniem kierunku rozwoju państwa w różnych dziedzinach (...)* (Encyklopedia PWN, 2003, s.444).

Politykę bezpieczeństwa państwa można określić jako jedną ze składowych polityki państwa, której zakres obejmuje działalność władzy wykonawczej. Podstawą ustalania celów oraz zadań polityki bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej jest Konstytucja III RP z 1997 roku. Art. 5 Konstytucji stwierdza, że *Rzeczypospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju* (Art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Zapewnienie bezpieczeństwa to jeden z priorytetowych celów polityki prowadzonej przez każde państwo (m.in. zagranicznej, społecznej, zdrowotnej, ekologicznej, itp.) (Gwardyński, 2021, s.52). Powodzenie realizacji tego celu jest determinowane czynnikami zewnętrznymi i wewnętrznymi.

Powszechnie akceptowana jest teza, iż bezpieczeństwo jako takie dotyczy ludzi (jednostek, grup społecznych, formalnych i nieformalnych) i tylko tam,

gdzie funkcjonuje człowiek, pojawia się potrzeba bezpieczeństwa, a więc dążenie do życia w wolnych od zakłóceń warunkach bytu i rozwoju.

Ryszard Zięba podkreśla, że „polityka bezpieczeństwa to celowa i zorganizowana działalność upoważnionych organów państwa zmierzających do stałego zapewnienia optymalnego bezpieczeństwa narodowego, a także często równocześnie bezpieczeństwa międzynarodowego. Opiera się na określonej koncepcji (doktrynie) bezpieczeństwa, a jest realizowana sposobami i środkami danej polityki zagranicznej” (Zięba, 1987). Podkreślona zostaje w ten sposób wyraźna relacja pomiędzy czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi polityki bezpieczeństwa oraz rola środowiska międzynarodowego, które pełni kluczową rolę instrumentu odpowiedzialnego za realizację zobowiązań państwa wobec obywateli.

Włodzimierz Fehler pisał, że *polityka bezpieczeństwa państwa to celowa, planowa i zorganizowana w ramach państwa oraz pod kierownictwem organów państwowych działalność podmiotów państwowych, społecznych i prywatnych, ukierunkowana na uzyskanie i utrzymanie optymalnego w danych warunkach poziomu bezpieczeństwa, połączona z tworzeniem rozwiązań zapewniających zdolność do sprawnej i skutecznej reakcji w odpowiedzi na pojawiające się wyzwania i materializujące się zagrożenia. Polityka bezpieczeństwa realizowana jest przez państwo, które funkcjonuje w określonych warunkach międzynarodowych i wewnętrznych* (Fehler, 2014, s. 208). Należy podkreślić, że mimo używania pojęcia polityki bezpieczeństwa państwa, trudno doszukać się w jej definicjach bezpieczeństwa personalnego człowieka, a z przytoczonej powyżej przez Włodzimierza Fehlera wynika, że możemy rozpatrywać tę politykę zarówno z perspektywy koncepcji (myśli politycznej, doktryn), koncepcji wdrożeniowych (strategii, programów), poprzez działalność ustawodawczą – wdrażającą konkretne rozwiązania z zakresu polityki bezpieczeństwa (np. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 lutego 2017 r. w sprawie powoływania do terytorialnej służby wojskowej i sposobu jej pełnienia).

Rozpatrując politykę bezpieczeństwa państwa w odniesieniu do konkretnych podmiotów i przedmiotów należy mieć na uwadze, że dotyczy ona zawsze człowieka, który jest jego beneficjentem. Jednakże istotne jest to, iż bezpieczeństwo jest odnoszone do jakiegoś zbioru, w którym uczestniczą nie tylko ludzie, ale także rzeczy oraz inne wartości, których bezpieczeństwo

również jest szczególnie pożądane z punktu postrzegania ich przez człowieka (Pieprzny, 2008, s.12).

Stąd też bezpieczeństwo człowieka jest zagrożone zawsze wtedy, gdy są kwestionowane i negowane jego prawa. W obecnych dyskusjach nad bezpieczeństwem człowieka można wyróżnić następujące wiodące orientacje: 1. liberalna, która ujmuje bezpieczeństwo człowieka w kategoriach praw naturalnych i stanowionych; 2. humanitarna, która zmierza do poprawy np. podstawowych warunków życia populacji, w tym np. uchodźców, wsparcia ofiar przemocy, podejmowania interwencji w sytuacji pojawienia się takich zjawisk, jak ludobójstwo czy czystki etniczne; 3. krytyczna, która akcentuje szerokie podejście do bezpieczeństwa, wskazując na zróżnicowane formy zagrożeń, problemów mających wpływ na jakość życia i bezpieczeństwa jednostki, np. kwestie ekonomiczne, społeczne, zdrowotne czy ekologiczne (Misiuk, Itrich-Drabarek, Dobrowolska-Opala, 2021, s.23).

Wskazując na znaczenie człowieka w polityce bezpieczeństwa państwa należy uwzględnić warunki jego życia, które niosą wiele zagrożeń dla zdrowia psychicznego, zwłaszcza w interakcjach z innymi osobami. Stąd też musi pojawić się dynamicznie rozwijający się system różnorodnych terapii psychicznych, łącznie z treningiem interpersonalnym. Warto dodać, że nieradzenie sobie z własną emocjonalnością sprzyja zaburzeniom osobowości, a to kolejne zagrożenie egzystencji człowieka. Przykładem może być tu osobowość chwiejna emocjonalnie o typie impulsywnym, bądź tzw. osobowość pograniczna, osobowość lękowa, czy osobowość zależna.

Efektywna polityka bezpieczeństwa powinna służyć zapewnieniu bezpieczeństwa i obrony obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, podstawowych wolności, praw człowieka, a także utrzymywać porządek demokratyczny. Powinna korzystnie wpływać na warunki do gospodarczego, cywilizacyjnego wzrostu dobrobytu obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, oraz zapewniać ochronę dziedzictwa narodowego oraz tożsamości narodowej. Kolejnym celem polityki bezpieczeństwa winna być promocja interesów RP w środowisku międzynarodowym (Mucha, 2013, s.201).

BEZPIECZEŃSTWO CZŁOWIEKA W WYBRANYCH TEORIACH NAUKOWYCH

Życie współczesnego człowieka nacechowane jest silną tęsknotą za jednością, głębią i wspólnotą przeżywania. Nie znajduje ich jednak ani w sobie, ani w istniejących instytucjach kultury. Obecnie racjonalność rozumu oddaliła człowieka od przyrody, bliźnich i sfery sacrum. Postęp technologii wyparł tradycyjną kulturę, i osadzone w niej wartości (Taylor, 1996).

Zauważyć należy, że oprócz aktów prawnych i właściwie realizowanej polityki bezpieczeństwa państwa źródłami, które mogą mieć wpływ na kształtowanie poczucia bezpieczeństwa człowieka są teorie naukowe.

W pierwszej kolejności zostanie scharakteryzowana teorie realistyczna, następnie liberalna, konstruktywizm i behawioryzm.

Teoria realistyczna znalazła swój utylitarny wymiar dopiero po II wojnie światowej, chociaż jej rozwój nastąpił już w XVI i XVII wieku, gdy bezpieczeństwo zaczęto postrzegać przez pryzmat państwa. W tym okresie powstawał bowiem międzynarodowy system, tzw. państwowocentryczny oparty o suwerenne państwa.

Teoria ta kształtowała się w oparciu o poglądy społeczne i polityczne takich myślicieli, jak; Tomasz Hobbes, Niccolo Machiavelli i Baruch Spinoza, ale sięgała również do dorobku starożytnych historyków, takich jak Tukidydes z Aten. Opiera się o założenie, że rzeczywistość należy postrzegać jako realnie (faktycznie) istniejącą, a rzeczy widzieć takimi, jakie one są (Polcikiewicz, 2012, s. 65).

Wyznawcy tej teorii uważali, że bezpieczeństwo państwa powinno opierać się o sojusze militarne. Taka koncepcja bezpieczeństwa funkcjonowała już w średniowieczu. W tym okresie podstawą sojuszy była wspólnota religijna. Sojusznikiem danego państwa mogło zostać tylko państwo o takim samym wyznaniu. W rezultacie prowadzone wojny były najczęściej wojnami religijnymi.

Rozwój teorii realistycznej doprowadził do powstania koncepcji równowagi sił między sojuszami, co miało stanowić podstawę pokoju światowego. Było to błędne założenie, bowiem równowaga sił często prowadziła do wybuchu wojen i konfliktów zbrojnych, czego przykładem jest I wojna światowa. Dlatego uważa się, że szczególnie w XX wieku żadna z realistycznych koncepcji kształtowania bezpieczeństwa międzynarodowego nie sprawdziła.

Teoria realistyczna zakłada ciągłą groźbę wybuchu wojny (wciąż jest zagrożone bezpieczeństwo człowieka). Realisci twierdzą, że państwa albo przygotowują się do wojny, albo uczestniczą w niej, albo leczą rany po wojnie. Przemoc i wojna są immanentnymi cechami wszystkich systemów politycznych. Przyczyny wojny na poziomie państwa leżą w różnicach kulturowych, społecznych i ustrojowych między państwami będącymi stronami konfliktu. Wynikają także z ograniczonego dostępu do dóbr, o które rywalizują państwa, co nieuchronnie prowadzi do konfliktów między nimi. Polityka zagraniczna państw opiera się na dążeniu do maksymalizacji swojej siły (liczy się potęga względna, mierzona stosunkiem do innych). Miejsce państwa w hierarchii zależy bowiem od posiadanej siły. Wymusza to niejako zdobywanie przewagi nad innymi państwami. W razie wątpliwości ostatecznym arbitrem jest wojna (Pieczywok, 2012, s.67).

Środkiem do uniknięcia wojny jest władza jednego hegemonistycznego mocarstwa światowego lub klasyczna równowaga sił. Tylko w takich warunkach państwa zaniechają wzajemnego konfliktu w obawie przed odwetem i jego konsekwencjami.

Sumując najważniejsze tezy teorii realistycznej można ująć je w następujący porządek:

1. państwa są najważniejszymi uczestnikami stosunków międzynarodowych;
2. państwa zachowują się racjonalnie, wybierają rozwiązania najkorzystniejsze dla siebie;
3. podstawą bezpieczeństwa jest relatywna siła;
4. państwa są unitarne – jednogłośnie wewnętrznie, w zintegrowanym, ale chaotycznym otoczeniu;
5. system międzynarodowy jest anarchiczny, z natury konfliktowy – bez instytucji regulującej;
6. nie ma państw dobrych i złych, są *kule bilardowe* o różnej wielkości;
7. pole rywalizacji wyznaczone jest przez system równowagi sił, w którym naczelną zasadą jest niedopuszczenie do hegemonii;
8. rozbieżność interesów i naturalna konkurencja podważają możliwość współpracy międzynarodowej – *dzisiejsi partnerzy mogą stać się jutrzejszymi przeciwnikami*;

9. motorem działania instytucji międzynarodowych jest *ukryty interes państw dominujących*;
10. bezpieczeństwo jest nadrzędne wobec bieżących problemów politycznych i ekonomicznych;
11. neorealizm – odrzuca tezę o *złym z natury człowieku*, rozróżnia poziomy: jednostka, państwo, system, koncentrując się na systemie międzynarodowym (strukturze);
12. podstawowym zmartwieniem państwa jest jego przetrwanie, zaś dominującą postawą – obawa przed nadchodzącym wyzwaniem rzuconym przez silniejsze państwo (Żukowska, 2012, s. 27).

Kolejną teorią ujmującą bezpieczeństwo człowieka jest teoria liberalna, zwana także teorią idealistyczną. Ma ona swoje źródła poznawcze w XIX wieku w poglądach takich myślicieli, jak: John Locke, Immanuel Kant, Jeremy Bentham, Woodrow Wilson, Adam Smith i wielu innych. Jej zasadnicze idee opierają się przede wszystkim na poglądach Immanuela Kanta.

Teoria zakłada, że bezpieczeństwo, rozumiane jako brak wojen czy konfliktów, jest uzależnione od umocnienia i rozpowszechnienia zasad demokracji. Demokracje nie są same w sobie pokojowe, pokój zapewniają czynniki, wynikające z wolnego handlu. Celem polityki każdego państwa demokratycznego powinno być zatem rozszerzanie demokracji oraz wolnego handlu w jak największej liczbie państw na całym globie, co doprowadzi do ich zamożności, a tym samym do harmonii i pokoju światowego (Polcikiewicz, 2012, s. 68).

Dla liberałów, inaczej niż dla realistów, problemy bezpieczeństwa nie zawsze są najważniejsze. Ostatecznym celem państw jest bowiem dobrobyt i pomyślność społeczeństwa, dlatego decydujące są przede wszystkim gospodarka i kwestie społeczne. Jest to najlepszy gwarant pokoju. Wojna jest nieekonomiczna (zmniejszenie liczby ludności, zniszczenie przemysłu, ograniczenie handlu itp.). Liberałowie utrzymują, że społeczność międzynarodowa ma obowiązek stanąć w obronie prześladowanej ludności oraz ma prawo do interwencji w sytuacji poważnego naruszenia praw człowieka.

Wyznawcy teorii uważają, że najwyższą wartością jest prawo człowieka do wolności. Celem państwa powinno być zagwarantowanie praw jednostki, jako członka społeczeństwa oraz edukacja i rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

Powinnością państwa jest zapewnienie ochrony oraz dobrobytu i pomyślności społeczeństwa, a także utrzymywanie instytucji dobra wspólnego.

Podsumowując najważniejsze tezy tej teorii sprowadzić można do następujących twierdzeń:

1. wzrost współzależności, nasilenie procesów integracyjnych i transnarodowych powoduje rozproszenie siły i ograniczenie suwerenności;
2. państwo nie jest aktorem unitarnym, a otoczenie – nie jest zintegrowane;
3. istotny jest wpływ niepaństwowych uczestników stosunków międzynarodowych (korporacje, organizacje, partie, związki, NGO);
4. analiza rzeczywistości przez pryzmat potencjalnego pokoju;
5. państwa dążą do kompromisu, uwzględniają interesy innych;
6. prawo – regulatorem stosunków międzynarodowych;
7. siła militarna jako narzędzie polityki ustępuje potędze gospodarczej;
8. we współpracy międzynarodowej decydują zyski absolutne, a nie relatywne – *każdy dostanie porcję tortu*;
9. *współpraca nie jest bezproblemowa, ale bez niej jesteśmy straceni, (...) nie ma współpracy bez instytucji*;
10. nawet anarchia może wytwarzać postawy kooperatywne: *poprzez trzymanie w związku wszystkich razem neutralizuje się, krępuje i wiąże samolubne interesy każdego*;
11. instytucje wpływają na interesy państw, tworząc możliwości i ograniczenia, legitymizując zbiorowe normy i zasady (Rutkowski, 2018, s. 180).

W świetle współczesnych zagrożeń trudno jest jednoznacznie ocenić, która teoria (realistyczna czy liberalna) ma obecnie przewagę, a więc czy liberalne uzależnienie bezpieczeństwa od współpracy w instytucjach czy realistyczna koncepcja równowagi. Istnieje zatem potrzeba ciągłego doskonalenia funkcjonujących teorii stosownie do wyzwań i zagrożeń XXI wieku (Polcikiewicz, 2012, s. 71).

Trzecią teorią z grupy klasycznej jest konstruktywizm. Wyodrębniony z socjologii wiedzy kierunek wyróżnia się swoim podejściem do istoty i charakteru ludzkiego poznania. Jak konstatuje Ryszard Zięba (Zięba, 2012, s.16) wychodzi on z założenia, że w zasadzie nie istnieje obiektywna rzeczywistość społeczna jako taka. Jest ona i poszczególne jej segmenty konstruktem społecznym, produktem życia społecznego, efektem jego wielokrotnej

reinterpretacji, przynależy do tradycji badaczy. Bezpieczeństwo człowieka jest takim konstruktym społecznym, jak najbardziej subiektywnym, zależnym od wartości, interesów, znaczeń nadawanych mu przez podmioty. Wyliczając tezy, twierdzenia konstruktywistów należy zwrócić uwagę na ich kontekst związany z bezpieczeństwem:

1. świat społeczny nie istnieje samodzielnie, lecz jedynie jako intersubiektywna świadomość między ludźmi;
2. stosunki międzyludzkie, w tym stosunki międzynarodowe, składają się zasadniczo z myśli i idei, nie zaś z elementów materialnych;
3. świat zawsze postrzegany jest w sposób subiektywny;
4. ludzie postrzegają rzeczywistość poprzez pryzmat swojej kultury i doświadczeń, przypisując temu, co odnotowują, określone, sobie właściwe, znaczenia, i w związku z tym nikt nie może zaobserwować obiektywnej rzeczywistości;
5. relacje między podmiotem a obiektem badania, w tym także z innymi podmiotami (aktorami), określane są przez znaczenie, jakie jest im nadawane;
6. podstawowym elementem intelektualnym są intersubiektywne przekonania (idee, koncepcje, założenia itp.), powszechnie podzielane przez ludzi;
7. właśnie te przekonania tworzą i wyrażają interesy i tożsamość ludzi;
8. bezpieczeństwo jest więc takie, jak my je postrzegamy, odczuwamy i jak (naszym zdaniem) widzą je inni. Jego brak lub niedostatek, źródła tego stanu i drogi zmiany – to wszystko opiera się na naszych przekonaniach i ocenach;
9. kluczem do zrozumienia bezpieczeństwa różnych podmiotów jest uchwycenie jego subiektywnych aspektów, które dokonuje się poprzez własne doświadczenie komunikacyjne pozwalające nam zrozumieć ich tożsamość, postrzegane zagrożenia i podejmowane działania ochronne i pozytywnie kształtujące nadzieje z nimi związane;
10. istotne jest, jak podmioty same siebie postrzegają (tożsamość wewnętrzna) i jak są postrzegane przez innych (tożsamość zewnętrzna) (Rutkowski, 2018, ss.181-182).

Ostatnią z charakteryzowanych teorii jest behawioryzm. Ten, ukształtowany na początku XX wieku, ale mający u swych źródeł naturalizm Oświecenia nurt, za główny przedmiot badań uznawał zachowanie się (*behaviour*) człowieka. Przez zachowanie behawiorysta rozumie zespół reakcji oraz zmian fizjologicznych, którymi organizm odpowiada na sytuację, tj. na zespół bodźców fizycznych płynących ze środowiska naturalnego i społecznego. Badanie związków między bodźcami a reakcjami umożliwia przewidywanie zachowań, a także, odpowiednio manipulując warunkami zewnętrznymi, wpływanie na te zachowania. Podstawowe znaczenie przypisuje się tu wytwarzaniu się i utrwalaniu w ciągu życia jednostki związków bodziec – reakcja, a więc uczeniu się określonych reakcji na określone bodźce. Przedstawiciele tego nurtu postulowali wykorzystywanie twierdzeń psychologii behawiorystycznej do wyjaśniania zjawisk społecznych. Behawioryzm społeczny, reprezentowany głównie przez amerykańskich pragmatystów, zakładał, że pomiędzy bodźcem a reakcją występuje ogniwo pośrednie w postaci interpretacji, określającej każdorazowo charakter bodźca i wpływającej w ten sposób na wybór reakcji. Podobnie jak przedstawiciele konstruktywizmu, behawioryści wskazują, że zachowanie człowieka jest zależne od wyposażenia genetycznego, oraz od środowiska fizycznego i społecznego, podkreślając przy tym zwrotny charakter sprzężenia – możliwość kształtowania środowiska przez ludzi. Natomiast w przeciwieństwie do konstruktywizmu stworzyli behawioryści mechanistyczny obraz jednostki sterowanej z zewnątrz, nie uwzględniający sposobu postrzegania i wartościowania właściwego jednostkom. To właśnie wysuwane jest jako główny argument w krytyce behawioryzmu (Rutkowski, 2018, ss.185-186).

PODSUMOWANIE

Należy stwierdzić, że cel został zrealizowany, a sformułowane problemy badawcze rozwiązane. Zaprezentowane rozważania z jednej strony pokazały dość złożony obraz zagrożeń związanych z przestrzenią przebywania człowieka, z drugiej uwypukliły jednoznaczny brak obecności człowieka (bezpieczeństwo personalne) w polityce bezpieczeństwa państwa i niektórych teoriach naukowych.

Przedstawiając człowieka w perspektywie polityki bezpieczeństwa państwa należy podkreślić, że jego bezpieczeństwo jest przede wszystkim utożsamiane z bezpieczeństwem państwa. To jednostka i jej usytuowanie w strukturach sektora państwowego i prywatnego ma wpływ na proces budowania bezpieczeństwa swojego środowiska.

W obszarze rozważań o zagrożeniach człowieka coraz częściej podejmuje się problematykę niebezpieczeństw jakie niesie ze sobą życie społeczne. Dehumanizacja instytucji mających służyć człowiekowi, bezrobocie, ubóstwo czy marginalizacja w tak znacznym stopniu mogą ograniczać wolność człowieka, iż skutkuje to procesami anomii na poziomie zarówno struktury społecznej jak i jednostki. Sytuacja powyższa z jednej strony świadczy o bezradności człowieka wobec różnorodnych zagrożeń, z drugiej o zachowaniach antyspołecznych spowodowanych coraz częściej jego naturą.

W wyniku zgromadzonego materiału i prowadzonych analiz, Autor wskazał na najważniejsze nurty bezpieczeństwa strukturalnego w teoriach naukowych, rozszerzając niektóre pola poznawcze i dokonując pewnych ujednocień w stosunku do bezpieczeństwa personalnego. Wartość tych teorii głównie jest ukierunkowana na bezpieczeństwo państw i jego struktur, społeczeństw, a zdecydowanie mniej na bezpieczeństwo personalne człowieka.

Oceniając obecność człowieka w polityce bezpieczeństwa państwa, warto zauważyć, że winna ona bardziej obligować organy odpowiedzialne za jej tworzenie do ciągłego uaktualniania m.in. polityki wojskowej, spraw zagranicznych, gospodarczej, ekonomicznej, a także polityki bezpieczeństwa (wewnętrznego i zewnętrznego). Ośrodki naukowo-badawcze, służby specjalne czy organy państwowe powinny prowadzić stały nadzór potencjalnych wyzwań i zagrożeń mogących mieć wpływ na bezpieczeństwo narodowe RP.

Do kluczowych celów polityki bezpieczeństwa państwa polskiego w odpowiedzi na wyzwania dotyczące bezpieczeństwa człowieka należy zaliczyć działania uwzględniające w niej kierunki i szansę na rozwój osobowy, konkretne działania podnoszące poziom życia obywateli, a także wpływ na tworzenie społeczeństwa obywatelskiego.

BIBLIOGRAFIA

- Drabik, K. Pieczywok, A. (2022). *Bezpieczeństwo i natura człowieka wobec jego alienacji i kryzysu egzystencji*. Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej.
- Drabik, K. (2013). Bezpieczeństwo personalne i strukturalne w perspektywie filozoficznej. w: K. Drabik (red.), *Natura bezpieczeństwa w perspektywie personalnej i strukturalne*, 35-47. Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej.
- Encyklopedia PWN*. (2003). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ghiglieri, M. P. (2001). *Ciemna strona człowieka*. Wydawnictwo CiS, W.A.B.
- Gwardyński, R. (2021). *Możliwości doskonalenia działań prewencyjnych Policji w sferze utrzymywania bezpieczeństwa publicznego*. Wydawnictwo Akademii WSB.
- Hobbes, T. (2005). *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*. Wydawnictwo PWN.
- Hołyst, B. (1997). *Wiktymologia*. Wydawnictwo Prawnicze.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. Dz.U.z 1997r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Mały słownik politologii*. (2007). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Misiuk, A. Itrich-Drabarek, J. Dobrowolska-Opala, M. (2021). *Encyklopedia bezpieczeństwa wewnętrznego*. Wydawnictwo Elipsa.
- Mucha, J. (2013). Uwarunkowania polityczno-obronne Polski w kontekście uczestnictwa Wojska Polskiego w misjach zagranicznych. *Studia Bezpieczeństwa Narodowego Wojskowej Akademii Technicznej*, 4, 201.
- Pieczywok, A. (2018). *Działania społeczne w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego*. Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.
- Pieczywok, A. (2012). *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec zagrożeń i wyzwań współczesności*. Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej.
- Pieczywok, A. (2021). *Idee bezpieczeństwa człowieka w teoriach i badaniach naukowych. Wybrane problemy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Pieprzny, S. (2008). *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Pinker, S. (2005). *Tabula rasa. Spory o naturę ludzką*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Polcikiewicz, Z. (2012). *Teoria bezpieczeństwa*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych.
- Rousseau, J. (1956). *Trzy rozprawy z filozofii społecznej*. Wydawnictwo PWN.
- Rutkowski, C. (2018). *Podstawy nauk o bezpieczeństwie z elementami naukoznawstwa. Bezpieczeństwo jako problem nauki i praktyki*. Wydawnictwo Szkoły Głównej Służby Pożarniczej.
- Słownik języka polskiego*. (1979). Wydawnictwo PWN.
- Świniarski, J. Kawalerski, P. (2019). *Drogi i bezdroża securitologii*. Wydawnictwo WAT.

- Stańczyk, J. (1996). *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*. Wydawnictwo Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk.
- Taylor, Ch. (1996). *Etyka autentyczności*. Wydawnictwo Znak.
- Trejnisi, Z. (2011). Nauki o bezpieczeństwie nową dyscypliną w dziedzinie nauk społecznych? BN.
- Jagusiak (red.), 13. *Studia bezpieczeństwa narodowego*. Wydawnictwo WAT.
- Tomaszewski, T. (1971). *Wstęp do psychologii*. Wydawnictwo PWN.
- Turowski, J. (2000). *Socjologia. Małe struktury społeczne*. Wydawnictwo KUL.
- Wadeley, A. Brich, A. Malim, T. (2000). *Wprowadzenie do psychologii*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Załoga, W. (red.) (2018). *Wybrane zagadnienia bezpieczeństwa międzynarodowego*. Wydawnictwo Wojskowej Akademii Technicznej.
- Zięba, R. (1987). *Leksykon pokoju*. Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Żukowska, M. P. (2012). Jaki paradygmat? Konstruktoryzm na tle debat nad dominującym podejściem w nauce o stosunkach międzynarodowych. w: W. Jakubowski, A. Dąbrowski, M. Krzysztozek (red.), 27. *Nowe spojrzenia w naukach o polityce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Zięba, R. (2012). O tożsamości nauk o bezpieczeństwie. *Zeszyty Naukowe AON*, 1.